

Грошово-кредитний мультиплікатор m є коефіцієнтом, який визначає спроможність банківської системи збільшувати пропозицію грошей внаслідок заходів центрального банку. У процесі грошово-кредитної мультиплікації на грошовий ринок потрапляють боргові та депозитні грошові інструменти, де визначається їх ринкова ціль.

Державне регулювання грошової пропозиції через використання емісії грошей є концептуально обумовленим і здійснюється відповідно до цілей певної грошово-кредитної політики. У сучасних ринкових економіках відмовляються від концептуальної одноманітності і намагаються використати переваги всіх напрямів монетарної теорії.

Протиставлення різних аспектів формування грошової пропозиції має більше теоретичне значення. У грошових системах складові грошової пропозиції інтегруються в грошову масу. Можна лише акцентувати увагу на структурі грошової пропозиції залежно від розвитку економічних та товарно-грошових процесів.

У найбільш широкому сенсі під грошовою пропозицією розуміють загальний обсяг грошей в економіці. При вимірі пропозиції грошей розмежовують теоретичний та емпіричний підходи, що пов'язано з різною цільовою спрямованістю результатів аналізу. У пропозиції грошей об'єднуються два основних джерела їх надходження: екзогенний та ендогенний. Протиставлення різних аспектів формування пропозиції грошей має більше теоретичний характер. У практичній площині намагаються використати переваги всіх концептуальних підходів для підвищення ефективності грошово-кредитної політики.

Література

1. Гальчинський А. Теорія грошей. – К.: Основи, 1999. – С. 107.
2. Гроші та кредит/ За ред. М.І. Савлука. – К., 2002. – С. 127.
3. Миллер Р.Л., Ван-Хуз Д.Д. Современные деньги и банковское дело. – М.: Инфра-М, 2000. – 247 с.
4. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. – М.: Основи, 1998. – 53 с.
5. Словарь современной экономической теории Макмиллана/ Общ. ред. Пирса Д.У. – М.: Инфра-М, 1997. – 33 с.
6. Челноков В.П. Банки и банковские операции. – М.: Высш. шк., 1998. – 233 с.

УДК 334.722: 336.564

Здобувач А.Р. Огоновський – Львівська КА

СИСТЕМА ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

Сформульовано авторське бачення видів податків, їх класифікації та структуризації. На основі вітчизняного та цивілізаційного досвіду окреслено основні напрями реформування податкової системи України.

Competitor A.R. Ogonovski – L'viv commercial academy

The system taxis in Ukraine and the general outright of it reforming

In the article is forms the authors showing sorts taxis, it classify and structure. It is outlines the general outright reforming taxis system Ukraine at the basis of the national and civilization experience.

Вступ. За роки незалежності в Україні загалом сформовано податкову систему, яка дає змогу мобілізувати грошові ресурси у дохідній частині бюджету, здійснити їх розподіл і перерозподіл та використання на задоволення невідкладних економічних і соціальних потреб суспільства та його членів. Але процес подальшої розбудови податкової системи, її вдосконалення не завершено. До цього часу не затверджено Верховною Радою України податковий кодекс, хоча його проект давно поданий до Верховної Ради.

Існуюча в Україні податкова система піддається гострій критиці не лише науковців-економістів, політиків, але й господарників, які постійно скаржаться на надмірно високі податки, через які у підприємств вимиваються обігові кошти. Це й справді так. Але таке податкове навантаження зумовлене об'єктивними причинами. Суть проблеми в тому, що в умовах економічної кризи: зниження виробництва, безробіття, зубожіння населення – бюджет залишається основним джерелом фінансування не лише витрат, пов'язаних з організацією оборони країни, забезпечення правопорядку у суспільстві, а також соціального захисту населення, утримання соціально-культурної сфери. Нині ці витрати з бюджету здійснюються на мінімально допустимому рівні, скорочувати їх ще більше неможливо. Це могло б призвести до соціального вибуху.

До того ж, як показує досвід проведення реформ у ряді розвинених країн, зменшення податкового тягаря на робітників не приводить до швидкого розширення виробництва і адекватного зростання бюджетних доходів.

За оцінками різних економіко-математичних моделей, побудованих для країни з розвинутою ринковою економікою, тривалість зовнішнього лагу з моменту зниження податкового навантаження до зростання доходів бюджету становить 2,5-3 роки. Позитивні ж зміни у темпах економічного зростання проявляються пізніше [1, 2].

Водночас зниження податкового навантаження на виробника неодмінно веде у перші роки впровадження нового порядку оподаткування до втрат бюджетних доходів і зменшення соціальних виплат населенню. Навіть США, з їх надпотужним економічним потенціалом при проведенні податкової реформи 1981-86 рр. не вдалося уникнути важкого бюджетного дефіциту і скорочення видатків на соціальні програми. Що вже говорити про Україну з її напівзруйнованим виробничим потенціалом, зруйнованою системою соціального захисту населення. До того ж, слід мати на увазі, що в умовах приватизації підприємств, масової їх збитковості немає реальної можливості перекласти на них яку-небудь частку тих соціальних витрат, які здійснюються з бюджету. Тому заходи зі зниження податкового тягаря на виробників мають бути ретельно виважені, а податкова система держави науково обґрунтованою, здатною забезпечити безперешкодне виконання державою функцій, покладених на неї Конституцією.

За розрахунками економістів, в Україні при рівні виробництва на початку XXI ст. для забезпечення передбачених діючим законодавством соціальних потреб, потрібно у доходну частину бюджету, а також у пенсійний та інші соціальні фонди спрямувати не менше 39-40 % ВВП [2]. Зменшення цієї частки загрожує зниженню рівня пенсійного забезпечення, заробітної плати

працівникам бюджетної сфери, появи проблем утримання державного апарату, боєздатної армії, здійснення державою правоохоронних й інших функцій.

Перш ніж перейти до аналізу податкової системи України, її структури, зупинимося на окремих питаннях термінологічного характеру. Це потрібно тим більше, що існують розбіжності в трактуванні окремих категорій податкової системи. Окремі економісти під цією категорією розуміють систему податків. Зокрема В.А. Андрущенко і Ю.І. Ляшенко пишуть: "Уся сукупність податків, взаємопов'язаних та класифікованих на основі певних ознак, виокремлює податкову систему" [3]. Ідентичне визначення податкової системи знаходимо у праці О.Д. Василика "Податкова система України" [2]. У наведеній цитаті автори ведуть мову про систему податків, а не про податкову систему. Останнє поняття значно ширше, оскільки воно включає ще весь апарат державної податкової служби, податково-правове законодавство, які забезпечують справляння податків, контрольно-ревізійної служби з матеріально-технічною базою, характеристики податкової системи. Названі вище автори розрізняють "наукову податкову систему" і "національну податкову систему". До першої вони відносять "опис гіпотетичної сукупності податків у світлі певних теоретичних положень, а також класифікацію всіх відомих податків, безвідносно до їхнього походження, за ознаками їхньої схожості та відповідності фінансовим потребам абстрактної держави" [3]. Це, по суті, загальнотеоретичне, абстрактне визначення податкової системи. На відміну від такої наукової абстракції національна податкова системи ними розглядається, як реально сформована на певний момент сукупність податків і форм оподаткування конкретної держави. Але ж податкова система будь-якої країни має ґрунтуватися на наукових принципах, виражати реальні форми фінансових відносин між платниками податків і державою. Без цих вимог до формування податкової системи, вона не буде ефективною, не забезпечить реалізацію тих функцій, які на неї покладаються.

Більше того, з огляду на те, що більшість держав є багатонаціональними утвореннями і лише в окремих державах проживає населення однієї національності, визначення податкових систем окремих країн, як національні, є не коректним, оскільки не відбиває реальної дійсності. Тому такий поділ податкових систем, на нашу думку, є надуманим, не виражає реальних економічних відносин у суспільстві. Кожній країні властива своя податкова система і залежить вона насамперед від форми власності на засоби виробництва, характеру економічних відносин, форми державного устрою тощо.

Вирішальний вплив на характер податкової системи, її ефективність має рівень розвитку продуктивних сил, величина доходів господарюючих суб'єктів, рівень добробуту населення. Водночас податкова система має зворотній вплив на виробництво – вона може сприяти його розвитку, а може й гальмувати. Завдання кожної влади полягає у формуванні такої податкової системи, яка б сприяла розвитку виробництва, оскільки це є вирішальною умовою збільшення надходжень у доходну частину бюджету. Досвід показує, що у країнах, в яких як загальний обсяг виробництва ВВП, так і в розрахунку на душу населення вищі, ширші можливості для формування більш вагомих бю-

джетних доходів. Населення, яке отримує вищі доходи, спокійніше сприймає підвищення податкового навантаження, оскільки усвідомлює, що таке зростання забезпечить відповідне розширення соціальних виплат з бюджету.

Постановка завдання. Метою нашої статті є сформулювати авторське бачення видів податків, їх класифікації та структуризації та на основі вітчизняного й цивілізаційного досвіду окреслити основні напрями реформування податкової системи України.

Результати. В Україні податкове законодавство формувалося в умовах переходу від командно-адміністративної системи до соціально-орієнтованої ринкової економіки. Податкове законодавство, яке існувало за часів планово-директивного розвитку економіки, не відповідало новим соціально-економічним реаліям, що склалися у 90-х роках минулого століття в Україні. Його потрібно було формувати заново. Ця робота розпочалася без належних науково-теоретичних розробок, значною мірою шляхом проб і помилок. Зasadничі принципи державної податкової політики розроблялися не лише під впливом об'єктивних соціально-економічних процесів, а й під тиском політичних чинників. Незважаючи на труднощі, властиві перехідному періоду, податкова система у 1992-97 рр. загалом була сформована, У Законі "Про внесення змін до Закону "Про систему оподаткування", прийнятому у 1997 р., сформульовані не лише засадничі принципи організації податкової системи, а й визначені види податків і зборів, обов'язкових платежів до державних цільових фондів України [4].

У законі зазначено, що в Україні справляються загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі) та місцеві податки і збори. До загальнодержавних податків і зборів, платежів відносяться податок на додану вартість, акцизний збір; податок на прибуток підприємства, податок на доходи фізичних осіб; податок на нерухоме майно, нерухомість, мито; плата (податок) на землю; податок на промисел та інші види податків, платежів. Всього у переліку їх значиться 21 вид.

Крім загальнодержавних податків і зборів у бюджет місцевих органів влади вноситься 14 видів місцевих податків і зборів, в тому числі такі, як податок з реклами, комунальний податок, готельний, ринковий, курортний збори та інші види податків.

Сукупність названих податків є основним джерелом наповнення фінансовими ресурсами доходної частини бюджету країни.

В економічній літературі широко використовують показник податкового навантаження на вартість валового внутрішнього продукту. В Україні у 2000-04 рр. питома вага податків на ВВП стабілізувалася на рівні 18,1-20,6 %.

У формуванні бюджетних доходів роль окремих податків не однакова. Це видно з наведеної табл. 2 структури основних податків. Під структурою податків розуміють співвідношення між різними видами податкових надходжень у доходну частину бюджету, виражену у відсотках. Це співвідношення постійно змінюється під впливом змін у податковому законодавстві у сфері виробництва (темпи приросту (спаду) виробництва ВВП, рівня рентабельності, заробітної плати, інших видів доходів населення тощо).

Табл. 1. Динаміка податкових надходжень у зведений бюджет України і їхня частка у ВВП і бюджеті у 1996-2004 рр. (млрд. грн.) *

Показники	Роки						
	1996	1998	2000	2001	2002	2003	2004
Валовий внутрішній продукт	81,5	103,9	170,0	201,9	220,6	263,7	344,8
Доходи зведеного бюджету у тому числі:	30,2	28,9	48,7	54,9	61,9	75,3	90,6
Податкові надходження	20,6	22,3	31,3	36,7	45,4	54,3	63,2
Питома вага податків:							
ВВП	25,3	21,6	18,4	18,1	20,6	20,6	18,3
у зведеному бюджеті	68,2	77,2	64,3	66,8	73,3	72,1	69,8

*Розраховано за: 1) Статистичний щорічник "Україна". – 2001. – С. 56-57;
2) Статистичний щорічник "Україна". – 2003. – С. 63-67;
3) Статистичний щорічник "Україна". – 2004. – С. 39-54.

Табл. 2. Динаміка і структура доходів зведеного бюджету України у 1998-2003 рр.*

Роки	1998		2000		2001		2002		2003	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Всього податкових надходжень у:										
- % до загальних надходжень	22,3	100	31,3	100	36,7	100	45,4	100	54,3	100
- % до заг. доходів	72,2		64,3		66,8		73,3		72,1	
з них:										
I. Прямі податки	13,5	60,5	18,5	59,1	21,9	59,7	25,4	56,0	32,9	60,6
водночас:										
1. Податок на прибуток	7,9	35,4	7,7	24,6	8,3	22,6	9,4	20,7	13,2	24,3
2. Подоходний податок з громадян	3,6	16,1	6,4	20,4	8,8	24,0	10,8	23,8	13,5	24,8
3. Податок на власність	0,1	0,5	0,5	1,6	0,6	1,6	0,6	1,3	0,6	1,1
4. Плата за використання природних ресурсів,	1,4	6,3	2,0	6,4	2,2	6,0	2,4	5,3	2,8	5,2
водночас на землю	1,4	6,3	1,4	4,4	1,6	4,3	1,8	4,0	2,0	3,7
5. Інші податки	0,5	2,2	1,9	6,1	2,0	5,5	2,2	4,94	2,8	5,2
II. Непрямі податки	8,8	39,5	12,8	40,9	14,8	40,3	20,0	4,0	21,4	39,4
1. Податок на додану вартість	7,5	33,6	9,4	30,0	10,3	28,1	13,5	29,7	12,4	22,8
2. Акцизний збір	1,1	4,9	1,8	5,8	2,6	7,1	4,1	9,0	5,2	9,6
3. Мито	0,2	1,0	1,6	5,1	1,9	5,1	2,4	5,3	3,8	7,0

*Розраховано за: 1) Статистичний щорічник України, 2001. – С. 56-57.
2) Статистичний щорічник України, 2003. – С. 63.

З усіх видів податків домінують ПДВ, податок на прибуток підприємств, корпорацій, податок на доходи громадян. Ці три види податків були і залишаються основними бюджетонаповнювальними джерелами. Їхня питома вага у сукупних податкових надходженнях у 1998 р. сягла 85,1 %. Щоправда, в наступні роки ця частка знизилася і становила у 2003 р. 61,9 % (табл. 2). Найбільший вплив на цей процес мало зниження надходжень у бюджет від ПДВ. Питома вага цього податку у сумарних податкових надходженнях скоротилася з 35,4 % у 1998 р. до 24,3 % у 2003 р. Натомість зросла питома вага інших видів податків – податку на доходи громадян, акцизних податків, мита, плата за природні ресурси. Зокрема, частка податку на доходи громадян у сукупних податкових надходженнях підвищилася з 16,5 % у 1998 р. до 24,8 % у 2003 р. Основною причиною цього було динамічне підвищення зарплати і інших видів доходів, що мало місце у 2000-03 рр. За соці-

ально-економічним змістом об'єкта оподаткування вся сукупність податків поділяється на дві групи: прямі і непрямі (опосередковані) податки.

При прямому оподаткуванні об'єктом оподаткування безпосередньо є дохід підприємства, фізичної особи, майно, ресурси, які використовуються товаровиробником (земля, виробничі фонди). До прямих податків відносяться податки на прибуток, податок на дохід фізичних осіб, податок на майно тощо. Непрямі оподаткування вживаються при реалізації товарів, наданні послуг. Платником податку в цьому випадку є покупець, він же споживач купленої продукції або отриманих послуг. Непрямі податки – це податки на споживача. Оскільки споживачами товарів, послуг практично є все населення країни від малого до великого, то це дає змогу досить ефективно використовувати його фінансові можливості для мобілізації грошових ресурсів. Цьому сприяє і простота його збору – податок сплачується при покупці товару, або при отриманні послуг. Податкові ставки при непрямих податках визначаються державою, де основним чинником, що впливає на їх величину, є попит на товар, послуги. Але, оскільки різні товари відіграють неоднакову соціальну роль у житті людини, то ці ставки у вигляді акцизних зборів регулює держава. Найвищі акцизні збори на алкогольні напої, предмети розкошу.

Як і в розвинених країнах Заходу в Україні у структурі податків переважають прямі податки, їх частка у 1998-2000 рр. коливалася в межах 56,0 % (2002 р.), 60,6 % (2003 р.). Частка непрямих податків у ці роки стабілізувалася на рівні 39-40 % (табл. 2).

Серед непрямих податків найбільш динамічно зростали надходження в бюджет від акцизного збору й справляння мита. За відносно невеликий період 1998-2003 рр. надходження від цих платежів відповідно зросли у 4,7 і 8,5 рази і мають чітко виражену тенденцію для подальшого зростання.

Структура податкової системи залежить не лише від соціально-економічного складу податків, а й від державного устрою, суспільного ладу у країні. В Україні відповідно до податково-бюджетного законодавства, податки поділяються на загальнодержавні і місцеві. До загальнодержавних належать найбільш вагомі податки – ПДВ, податок на прибуток підприємства, акцизний збір, державне мито та деякі інші. Всього у переліку Закону "Про систему оподаткування" зазначено понад 20 таких податків. Вони дають більше 90 % податкових надходжень у консолідований бюджет країни.

До місцевих податків і зборів належать податок на рекламу, комунальний податок, збори (обов'язкові платежі) – готельний збір, збір за припаркування транспортних засобів, ринковий збір, збір за видачу права на квартиру, курортний збір, збір на видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та інші подібні збори. Всього таких податків і зборів у Декреті Кабінету Міністрів України від 10 травня 1995 р. нараховується 17. Слід зауважити, що право на впровадження місцевих податків і зборів відповідно до закону "Про місцеві ради та регіональне самоврядування" надано місцевій владі. тимчасом місцеві податки і збори, незважаючи на їх велику кількість, у формуванні місцевих бюджетів не забезпечують їх наповнення потрібними фінансовими ресурсами. Як і раніше, місцева влада не може обійтися без фінансової підтримки

центральної влади, що концентрує у своїх руках основні фінансові ресурси. До того ж, чітко проявляється тенденція до зростання доходів державного бюджету і відповідного зменшення частки місцевих органів влади. Якщо у 1996 р. питома вага місцевих органів влади у консолідованому бюджеті становила 44 %, то у 2001-03 рр. вона знизилася відповідно до 27-26 % [5]. До того ж більша частка цих фінансових ресурсів формується за рахунок трансфертів, грошових надходжень з державного бюджету. Навіть бюджети міст, де можуть обійтися без цих ресурсів. В останні роки більше, ніж 30 % доходів місцевих бюджетів утворюються за рахунок місцевих податків і зборів, а 70 % – за рахунок централізованого бюджету. "Ми стали свідками абсурдної фінансової політики, – говорив Президент України В. Ющенко на Всеукраїнських зборах представників місцевих органів влади, – Спочатку 90 % усіх обігів з фіскальних операцій передаються у Київ, а далі з Києва "один дядько" спрямовує їх по областях" [6]. Цю ситуацію потрібно виправляти. Необхідно збільшити питому вагу місцевих органів влади у загальнодержавних податках за рахунок зменшення частки централізованого бюджетного фонду. Розширення податкової бази місцевої влади, забезпечення її необхідними фінансовими ресурсами для виконання закріплених за нею функцій – є вирішальною умовою подальшого розвитку демократичних засад у місцевому самоврядуванні.

За рахунок податків в Україні формуються позабюджетні цільові фінансові фонди. До таких фондів відповідно до чинного законодавства відносяться: пенсійний фонд, фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, фонд загального обов'язкового страхування на випадок безробіття, фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Грошові ресурси названих фондів не включаються до бюджету і є незалежними фінансовими формуваннями як з точки зору їх утворення, так і витрачання грошових ресурсів. Кожен з названих фондів, як і бюджетні доходи, утворюється за рахунок відповідних податкових платежів, зборів. І тому методологічно буде правильно при визначенні податкового навантаження на економіку, ВВП брати не лиш податки, які надходять у бюджет, а й ті податкові платежі, за рахунок яких утворюються централізовані цільові фонди. У 2003 р. системою пенсійного Джерелом поповнення соціальних страхових фондів є та частина ВВП, яка надходить у ці фонди у вигляді податків на доходи юридичних і фізичних осіб. У 1998 р. з ВВП у ці фонди надійшло 11 млрд. грн. (10,1 % ВВП), а у 2003 р. – забезпечення в Україні охоплювало 14 млн. громадян і близько 31 млн. застрахованих осіб. Разом це становить 71 % населення країни [7].

27,9 млрд. грн. (10,5 % ВВП) у поточних цінах [5]. Разом з бюджетними коштами, які формуються за рахунок податків, вся їхня сума становила у 1998 р. 32,4 млрд. грн., а у 2003 р. – 82,2 млрд. грн., або майже 31 % ВВП відповідного року (табл. 3).

Зменшити податкове навантаження за цей відносно незначний період вдалося завдяки абсолютному збільшенню ВВП у кінці минулого, на початку нового ХХІ ст. Протягом 2000-03 рр. його виробництво зросло на 32,9 % по-

рівняно з 1999 р. Ще динамічніше розвивалася промисловість, обсяги виробництва якої за цей час зросли на 60,3 % [8]. Саме це дало можливість, не знижуючи бюджетні видатки на соціальні та інші потреби суспільства, істотно зменшити податкове навантаження на економіку країни.

Табл. 3. Податкове навантаження та його структура в Україні 1998-2003 рр. (у факт. цінах) – гривні*

Роки	1998		2000		2001		2002		2003	
Види податків	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Валовий внутрішній продукт	102,6	100	170,0	100	204,0	100	223	100	266,2	100
Усього податкових надходжень, водночас:	33,3	32,4	44,3	26,0	55,7	27,2	69,4	31,1	82,2	30,9
прямих	18,5	31,1	18,5	10,9	21,9	10,9	25,4	11,4	32,9	12,4
непрямих	8,8	8,6	12,8	7,5	14,8	14,8	20,0	8,9	21,4	8,0
Платежі у позабюджетні фонди**	11,0	10,7	13,0	7,6	19,0	19,0	24,0	10,8	27,9	10,5

*Розраховано за: 1) Статистичний щорічник України, 2001. – С. 56-57.

2) Статистичний щорічник України, 2003. – С. 63-57.

**До загальнодержавних позабюджетних фондів належать: пенсійний фонд України, фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, фонд обов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття та фонд соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань

Співставлення податкового навантаження на ВВП в Україні і в розвинених країнах світу свідчать про те, що цей показник нині у нас значно нижчий, ніж у зарубіжних країнах. У 90-х роках минулого століття частка бюджетних надходжень в бюджет США становила 31 %, Японії – 31 %, Англії – 37 %, Канади 37 %, Німеччини – 38 %, Італії, Франції – 44 %, Бельгії – 46 %, Нідерландів – 44 %, Данії – 52 %, Швеції – 61 %. Тож скарги платників податків і їхніх лобістів у Верховній Раді на надмірно високі податки необґрунтовані. Водночас податкове навантаження не є надмірно малим, як здається уряду, якому постійно не вистачає бюджетних коштів для задоволення соціальних, економічних потреб суспільства. Для вирішення цієї проблеми влада постійно вдається до вишукувань дедалі нових і нових податкових надходжень, вбачаючи у цьому чи не єдиний спосіб збільшення фінансових ресурсів у казну держави. Між тим, вирішення проблеми лежить не у сфері розподілу ВВП, а у виробництві. Нині в Україні обсяг виробленого ВВП на душу населення на порядок і більше менший, ніж у розвинених країнах, він у 1,5 раза менше, ніж його вироблялося у вісімдесятих роках минулого століття і як його не розподіляй істотно не збільшиш ні доходи бюджету, ні доходи населення, підприємств. Тому головну увагу має бути зосереджено на виробництві, його розширенні і відродженні на базі використання нової техніки, використання прогресивних технологій. Зростання виробництва ВВП дасть можливість і без підвищення податкових ставок збільшити податкові надходження в бюджет, страхові фонди. Зростуть доходи і платників податків.

Відмінності у загальному рівні оподаткування в Україні, як і в окремих країнах ринкової економіки, пояснюються ступенем розвитку і моделлю ринкової економіки і властивими їй масштабами та формами державного регулювання, ступенем перерозподілу ВВП. Відносно низький рівень такого

перерозподілу в Україні. З розвинених країн світу найменші масштаби перерозподілу державою ВВП характерні для американського варіанту ринкової економіки та японської моделі. У США це зумовлено використанням податкової політики як засобу державного регулювання розвитку економіки, використання податкового механізму для сприяння розвитку виробництва. А це потребує низького податкового навантаження у країні і, зокрема, податку на прибуток, який тут становив у 1998 р. всього 7,6 % від його величини.

Динаміка структури податків в Україні відображає постійні зміни у ній, що є наслідком нестабільності податкового законодавства, внесення в нього доповнень, корективів, які далеко не завжди сприяють її вдосконаленню. Усе це несприятливо впливає на розвиток економіки, фінансовий стан країни.

Порівняльний аналіз структури податків в Україні і розвинених країнах заходу, Японії свідчать, що між ними існують істотні відмінності, обумовлені особливостями розвитку економіки України у перехідний період державного ладу, рівнем розвитку продуктивних сил (табл. 4).

Як видно з наведених показників, у структурі податків розвинених країн має місце висока питома вага особистого податку громадян – від 21,8 в Японії до 36,9 у Швеції. Тільки у Франції частка цього податку становить всього 11,3 %, майже така ж, як в Україні у цей рік. У Франції, як і в Україні, відносно мала частка індивідуального податку компенсується відрахуваннями значної частки доходів, переважно фізичних осіб, у фонди соціального страхування. У Франції у сукупних податках вони сягають майже половину, в Україні – третину. З наведених у табл. 4 показників видно, що роль різних видів податків у різних країнах неоднакова у формуванні бюджетних, соціальних фондів.

Табл. 4. Структура податкових надходжень в бюджети окремих країн розвинутої ринкової економіки України (1998) в %*

Країни	Види податків					
	особистий податковий податок	податок на споживання (ПДВ), акцизи	відрахування на соціальне страхування	податок на при- буток	інші подат- ки	ра- зом
США	30,5	17,0	30,2	7,6	14,7	100
Канада	34,6	26,0	26,0	8,4	5,0	100
Німеччина	28,8	24,4	38,4	7,1	1,3	100
Франція	11,3	29,2	46,6	8,2	9,7	100
Великобританія	26,5	30,2	19,0	13,6	10,7	100
Японія	21,8	14,0	25,1	22,4	16,7	100
Швеція	36,9	27,0	26,2	4,2	5,7	100
Україна	10,8	26,4	33,0	23,8	6,0	100

*Василик О.Д. Теорія фінансів. – К.: НАС, 2000. – С. 222

Наприклад, у Швеції частка податку на прибуток становить лише 5,7 % загального обсягу податкових платежів, а в Японії цей показник перевищує 22 %. Така ж диференціація і на інші види податків. Це пояснюється відмінностями податкової, соціальної політики у різних країнах, різним підходом до формування доходів державної казни.

Слід зауважити, що за сучасного стану розвитку економіки України, який характеризується низьким рівнем рентабельності підприємств, невисокою заробітною платою робітників, масовим безробіттям, – перспективи зростання частки прямих податків в Україні в найближчий час немає. Зростання може бути забезпечене лише за умови зростання виробництва, його ефективності, підвищення прибутковості підприємств, істотного збільшення заробітної плати і її частки у структурі ВВП. За всіма цими показниками Україна дуже відстає від розвинених країн. Так, у 90-х рр. минулого століття частка заробітної плати у ВВП США становила 60,0 %, в Японії – 56,4 %, у Німеччині – 54,5 %, а частка прибутку у ВВП відповідно: 30,8, 37,0 і 34,2 %. А в Україні у 1997 р. при питомій вазі прибутку у ВВП 6,2 % частка зарплати становила всього 25,5 % [9]. Мало що змінилося в Україні з цим і в наступні роки – зарплата залишається низькою, її частка в новоствореній вартості є малою, низька прибутковість підприємств, а майже половина з них у 2001-03 рр. була збитковою. Між тим, лише за рахунок збільшення доходів підприємств і населення можна забезпечити не лише зростання надходжень у бюджет податкових надходжень, а й поліпшити їх структуру за рахунок зростання частки прямих податків.

Висновки. На сучасному етапі розвитку економіки України актуальною проблемою є вдосконалення податкової системи, яка має забезпечити, з одного боку, зниження податкового навантаження на товаровиробника і більш справедливий його розподіл між платниками податків та, з другого боку, стимулювати виробництво і зростання доходів населення.

Податкові надходження в бюджет мають зростати не за рахунок підвищення податкових ставок, а шляхом розширення бази оподаткування, підвищення індивідуальної заробітної плати та зростання прибутку господарюючих суб'єктів.

Податкова система повинна спиратися на загальновизнані принципи оподаткування з врахуванням існування конкретних економічних умов в Україні і носити стимулюючий характер. Держава повинна активно використовувати систему податків для впливу на основні чинники виробничо-господарського процесу, заробітну плату, виробничі фонди і рівень прибутковості виробництва.

Зміни у системі оподаткування мають відбуватися у комплексі з реформуванням оплати праці, пенсійного забезпечення, удосконалення системи соціального захисту населення.

Збільшення податкових надходжень у бюджет має забезпечуватися шляхом скорочення, а в окремих випадках повної ліквідації податкових пільг. Пільги мають носити тимчасовий і цільовий характер. У разі нецільового використання фінансових ресурсів, заощаджених за рахунок пільг, такі кошти мають вилучатися в бюджет.

Збільшення грошових ресурсів у бюджет може бути забезпечено за рахунок диференціації податкових ставок податку громадян. В основу такої диференціації треба покласти величину доходів платників податків. Основу податкової системи мають становити прямі податки, для яких

об'єктом оподаткування є доходи фізичних, юридичних осіб, майно, земля, виробничі ресурси, капітал.

Непрямі податки повинні використовуватися переважно у формі акцизів для додаткових залучень у дохід бюджету грошових ресурсів, а також обмеження споживання окремих товарів (алкогольних, тютюнових виробів), вилучення надприбутків, отриманих внаслідок монополізації виробництва ринку окремих видів продукції, надання послуг.

Збільшення питомої ваги місцевих податків за рахунок розширення бази оподаткування місцевими податками і зборами, а також збільшення частки місцевої влади у загальнодержавних податках.

Подальше вдосконалення митних ставок як засобу вдосконалення оподаткування у зовнішньоекономічній діяльності.

Замість окремих податкових законів, які регулюють справляння податків запровадити єдиний постійний кодекс на всі види податків з чітко визначеним механізмом їх справляння.

Вищезгадані напрями реформування податкової системи України цілком відповідають основним засадам формування податкової системи відображеними у світовому податковому кодексі, розробленим за завданням ООН. Вони полягають у тому, щоб: 1) у країні ринкової економіки запроваджувати єдиний постійний податковий кодекс на всі податки, замість окремих законів на кожний з їх видів; 2) відмовитися від протекційних податків, що є умовою інтеграції у світову економіку; 3) відмовитися від податкових пільг, замінити їх субсидіюванням; 4) податкове законодавство має враховувати економічні і соціальні особливості розвитку країни; 5) створювати ефективні діючі і висококомпетентні податкові служби.

Література

1. **Василик О.Д., Павлик К.В.** Удосконалення податкової системи України// Фінанси України. – 1997, № 10. – С. 38.
2. **Василик О.Д.** Податкова система України: Навч. пос. – К.: ВАТ "Поліграфкнига", 2004. – С. 93.
3. **Андрющенко В.А., Ляшенко В.І.** Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування// Фінанси України. – 2005, № 1. – С. 37.
4. **Закон України** "Про внесення змін до Закону України "Про систему оподаткування". Розд. І// Голос України. – 25 березня 1997 р.
5. **Послання** Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішній і зовнішній стан України в 2003 р. – К., 2004. – 225 с.
6. **Не розподіл** влади, а гармонізація управління// Урядовий кур'єр. – 2005. – 29 квітня.
7. **Закревський В., Дмитренко С.** Система соціального страхування: шляхи і методи вдосконалення// Праця і зарплата. – 2004, № 10. – С. 5.
8. **Соколовська А.М.** Податкова система України в контексті світового досвіду// Фінанси України. – 1998, № 7. – С. 77.
9. **Бобик Л., Борсук Р., Давиденко С., Остапенко Л.** Податкове реформування в Україні і напрями удосконалення// Економіка України. – 1998, № 8. – С. 15.